

img1

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

NUTARTIS LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2022 m. vasario 17 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Artūro Driuko, Andžej Maciejewski (pranešėjas) ir Sigitos Rudėnaitės (kolegijos pirmininkė), teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnaginėjo civilinę bylą pagal ieškovės A. J. individualios įmonės „Ommetras“ kasacinį skundą dėl Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2021 m. kovo 17 d. nutarties peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal ieškovės A. J. individualios įmonės „Ommetras“ ieškinį atsakovei V. J. B. individualiai įmonei dėl skolos priteisimo ir atsakovės V. J. B. individualios įmonės priešieškinį ieškovei A. J. individualiai įmonei „Ommetras“ dėl skolos priteisimo.

Teisėjų kolegija

nustatė:

I. Ginčo esmė

1. Kasacinėje byloje sprendžiama dėl teisės normų, reglamentuojančių atsakovės teisę pareikšti priešieškinį dokumentiniame procese, teismo sprendimo įsiteisėjimą bei įsiteisėjimo teisinius padarinius, taip pat teismo teisę (pareigą) *ex officio* (savo iniciatyva) vertinti sandorio teisėtumą, aiškinimo ir taikymo.
2. Ieškovė kreipėsi į teismą, prašydama išnagrinėti bylą dokumentinio proceso tvarka ir priteisti iš atsakovės 6487,95 Eur skolą ir 463,89 Eur delspinigių. Savo reikalavimą grindė 2018 m. Rangos sutartimi Nr. 4/2018 (toliau – ir Rangos sutartis) ir jos pagrindu už atliktus rangos darbus išrašytais PVM sąskaitomis faktūromis (2018 m. gegužės 31 d. PVM sąskaita faktūra, serija AJ, Nr. 0000456, (6370,31 Eur) ir PVM sąskaita faktūra, serija AJ, Nr. 0000457 (117,64 Eur)), kurių atsakovė neapmokėjo.
3. Šiaulių apylinkės teismas 2019 m. sausio 3 d. preliminariniu sprendimu ieškinį tenkino visiškai. Atsakovei dėl preliminarus sprendimo pateikus motyvuotus prieštaravimus, o ieškovei – atsiliepimą į atsakovės prieštaravimus, teismas paskyrė bylos nagrinėjimą teismo posėdyje.
4. Atsakovė pateikė priešieškinį, kuriuo prašė priteisti iš ieškovės 11 132,09 Eur skolą ir 6 proc. dydžio metines procesines palūkanas. Nurodė, kad Rangos sutarties 4 punktą, nustatantis sutarties kainą, buvo patikslintas Rangos sutarties priedu Nr. 1, kurio 2 punkte buvo nurodyta, kad ieškovė (rangovė) sutinka apmokėti 1/2 dalį sumos, kurią atsakovė, kaip atsakinga rangovė, sumokėjo už technikos nuomą (be kuro), trasos nužymėjimą, geodezinę nuotrauką, kryptinį grėžimą ir apgyvendinimo paslaugas bei banko palūkanas ir 7 proc. sumos už darbų organizavimą. Vykdamas Rangos sutartyje nurodytus darbus, dalis atsakovės patirtų išlaidų buvo įtraukta į 2018 m. balandžio 30 d. Atliktų darbų aktą Nr. 18-04-30 ir išminusuota iš atliktų darbų kainos. Pabaigus Rangos sutartyje nurodytus darbus, ieškovė liko nekompensavusi atsakovei 11 132,09 Eur jos patirtų išlaidų: 2307,43 Eur už technikos nuomą (be kuro) (iš viso patirta 7155,85 Eur išlaidų, 1/2 dalis – 3577,93 Eur, ieškovė kompensavo 1270,50 Eur), 8640,26 Eur kryptiniam grėžimui (iš viso patirta 19 022,92 Eur išlaidų, 1/2 dalis – 9511,46 Eur, ieškovė kompensavo 871,20 Eur), 184,40 Eur išlaidų apgyvendinimo paslaugoms (iš viso patirta 1046,41 Eur išlaidų, 1/2 dalis – 523,20 Eur, ieškovė kompensavo 338,80 Eur).

II. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų esmė

5. Šiaulių apylinkės teismas 2019 m. lapkričio 18 d. galutiniu sprendimu pakeitė Šiaulių apylinkės teismo 2019 m. sausio 3 d. preliminarų sprendimą ir nusprendė ieškinį bei priešieškinį tenkinti visiškai: priteisti ieškovei iš atsakovės 6487,95 Eur skolą, 463,89 Eur delspinigių, 154 Eur bylinėjimosi išlaidų atlyginimą; priteisti atsakovei iš ieškovės 11 132,09 Eur skolą, 6 proc. dydžio metines palūkanas už priteistą 11 132,09 Eur sumą nuo priešieškinio pareiškimo teisme dienos 2019 m. kovo 13 d. iki teismo sprendimo visiško įvykdymo ir 1461 Eur bylinėjimosi išlaidų atlyginimą.
6. Teismas nustatė, kad ginčo šalys 2018 m. balandžio 22 d. sudarė Rangos sutartį, kuria ieškovė įsipareigojo savo rizika sutartyje nurodytomis sąlygomis ir terminais atlikti rangos darbus, o atsakovė įsipareigojo priimti ir sumokėti ieškovei už faktiškai atliktus darbus sutartyje nurodytomis sąlygomis ir tvarka. Sutarties 4 punkte nurodyta, kad bendra sutarties suma – 59 961,85 Eur, iš šios sumos minusuojamos medžiagos, technikos nuoma (be kuro), nužymėjimas ir geodezinė nuotrauka, kryptinis grėžimas, apgyvendinimo paslaugos ir juos atitinkančios banko palūkanos bei 7 proc. sumos už darbų organizavimą.
7. Pagal 2018 m. gegužės 31 d. atliktų darbų aktą Nr. 18-05-31 ieškovė išrašė 2018 m. gegužės 31 d. 6370,31 Eur sumos PVM sąskaitą faktūrą, serija AJ, Nr. 0000456, o pagal 2018 m. gegužės 31 d. atliktų darbų aktą Nr. 18-05-31-2 ieškovė išrašė 2018 m. gegužės 31 d. 117,64 Eur sumos PVM sąskaitą faktūrą, serija AJ, Nr. 0000457, tačiau atsakovė jų neapmokėjo.
8. Teismas, atsižvelgdamas į tai, kad ieškovė savo prievolės dalį įvykdė (atliko atsakovei sutartyje numatytus darbus, atsakovė dėl atliktų darbų pretenzijų nepareikšė), o atsakovė neatsiskaitė su ieškove už atliktus darbus ir liko skolinga 6487,95 Eur, nusprendė, kad preliminariniu sprendimu ieškovei iš atsakovės pagrįstai buvo priteista 6487,95 Eur skola ir 463,89 Eur delspinigių.
9. Teismas nustatė, kad šalių pasirašytame Rangos sutarties priedo Nr. 1 2 punkte buvo patikslintas Rangos sutarties 4 punktą – nustatyta, kad ieškovė sutinka apmokėti 1/2 dalį sumos, kurią atsakovė sumokėjo už technikos nuomą (be kuro), trasos nužymėjimą, geodezinę nuotrauką, kryptinį grėžimą ir apgyvendinimo paslaugas bei banko palūkanas ir 7 proc. sumos už darbų organizavimą. Ieškovė neginčijo, kad Rangos sutarties priedą su atsakove pasirašė.

10. Teismas nustatė, kad: 1) ūkininkė Inga Kilčiauskienė už apgyvendinimo paslaugas išrašė ieškovei 2018 m. balandžio 27 d. 1046,40 Eur sumos PVM sąskaitą faktūrą Nr. ŽS 0218, ši atsakovės apmokėta 2018 m. balandžio 29 d., o ieškovės apmokėta 2018 m. gegužės 7 d. Ieškovė pagal 2018 m. balandžio 30 d. atliktų darbų aktą Nr. 18-04-30 kompensavo atsakovei 338,80 Eur išlaidų už apgyvendinimo paslaugas; 2) atsakovė už technikos nuomą patyrė 7155,78 Eur išlaidų. Ieškovė pagal 2018 m. balandžio 30 d. atliktų darbų aktą Nr. 18-04-30 kompensavo atsakovei 1270,50 Eur išlaidų už technikos nuomą; 3) atsakovė už kryptinį gręžimą patyrė 19 108,92 Eur išlaidų. Ieškovė pagal 2018 m. balandžio 30 d. atliktų darbų aktą Nr. 18-04-30 kompensavo atsakovei 871,20 Eur išlaidų už kryptinį gręžimą.
11. Teismas, nustatęs, kad ieškovė tik iš dalies kompensavo atsakovės patirtas išlaidas, nurodytas Rangos sutarties priede Nr. 1, nusprendė, kad atsakovei iš ieškovės priteistina: 2307,43 Eur technikos nuomos (be kuro) išlaidų; 8640,26 Eur išlaidų kryptiniam gręžimui; 184,40 Eur apgyvendinimo išlaidų.
12. Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2021 m. kovo 17 d. nutartimi Šiaulių apylinkės teismo 2019 m. lapkričio 18 d. sprendimą paliko nepakeistą.
13. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad tarp šalių nėra ginčo dėl atliktų darbų apimties, kokybės ar kainos. Ginčas nagrinėjamoje byloje kilo tik dėl ieškovės atliktų darbų apmokėjimo ir atsakovės išlaidų vykdant darbus atlyginimo.
14. Teisėjų kolegija, sprendama dėl priešiškinio pateikimo ir jo išnagrinėjimo dokumentiniame procese galimybės, nurodė, kad Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – ir [CPK](#)) 430 straipsnis neįtvirtina draudimo dokumentiniame procese reikšti priešiškinį. Jeigu gavęs preliminarų sprendimą kopiją atsakovas per nustatytą dvidešimties dienų terminą pareiškia prieštaravimus, prasideda antrasis dokumentinio proceso etapas. Šiame etape jokie įrodinėjimo priemonių ribojimai netaikomi. Atsakovas savo prieštaravimus privalo motyvuoti ir gali grįžti ne tik rašytiniais įrodymais, bet ir visomis [CPK 177 straipsnio](#) leidžiamomis įrodinėjimo priemonėmis. Įgyvendinant lygiateisiškumo principą antrajame dokumentinio proceso etape, tokios pačios teisės suteiktos ir ieškovui, kuris gali papildyti savo ieškinį naujais motyvais, įrodymais. Iš esmės antrasis dokumentinio proceso etapas niekuo nesiskiria nuo įprastos ginčo teisenos, todėl teismas turėjo teisę priimti atsakovės priešiškinį.
15. Teisėjų kolegija nusprendė, kad pirmosios instancijos teismas pagrįstai tenkino atsakovės priešiškinio reikalavimą. Kolegija nustatė, kad, vykdant rangos sutartyje nurodytus darbus, dalis atsakovės patirtų išlaidų ieškovės buvo įtrauktos į 2018 m. balandžio 30 d. atliktų darbų aktą Nr. 18-04-30 ir išminusuotos iš atliktų darbų kainos. Į 2018 m. gegužės 31 d. atliktų darbų aktus Nr. 18-05-31 ir Nr. 18-05-31-2 atsakovės patirtų išlaidų dalis neįtraukta ir neišminusuota. Teisėjų kolegija nustatė, kad už rangos sutartyje nurodytus darbus atsakovei liko nekompensuotos jos patirtos 11 132,09 Eur išlaidos: 2307,43 Eur technikos nuomos (be kuro) išlaidos; 8640,26 Eur išlaidos kryptiniam gręžimui; 184,40 Eur išlaidos už apgyvendinimo paslaugas.

III. Kasacinio skundo ir atsiliepimo į jį teisiniai argumentai

16. Ieškovė kasaciniu skundu prašo panaikinti Šiaulių apygardos teismo 2021 m. kovo 17 d. nutartį ir pakeisti Šiaulių apylinkės teismo 2019 m. lapkričio 18 d. galutinį sprendimą – atimesti atsakovės priešiškinio reikalavimus ir priteisti iš atsakovės ieškovei jos turėtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Kasacinis skundas grindžiamas šiais teisiniais argumentais:
  - 16.1. Apeliacinės instancijos teismas pažeidė įrodymus, jų tyrimą ir vertinimą, taip pat teismo sprendimo turinio reikalavimus reglamentuojančias proceso teisės normas ([CPK 177 straipsnio](#) 1, 2 daly, 185 straipsnis, 270 straipsnio 4 dalies 2 punktą), nes neatsižvelgė į 2021 m. sausio 20 d. įsiteisėjusį Šiaulių apylinkės teismo 2020 m. rugpjūčio 14 d. sprendimą, kuriuo Rangos sutarties priedas Nr. 1 buvo pripažintas negaliojančiu.
  - 16.2. 2021 m. sausio 20 d. įsiteisėjęs Šiaulių apylinkės teismo 2020 m. rugpjūčio 14 d. sprendimas įgijo *res judicata* (galutinis teismo sprendimas) galią, kuri reiškia, kad bylos šalys nebegalėjo ginčyti įsiteisėjusiu teismo sprendimu nustatytų faktų, o šalys nagrinėjamos civilinės bylos procese įgijo teisę remtis faktinėmis aplinkybėmis, nustatytomis pirmiau įsiteisėjusiu teismo sprendimu, neturėdamos procesinės pareigos jas įrodinėti. Apeliacinės instancijos teismui ignoruojant Šiaulių apylinkės teismo 2020 m. rugpjūčio 14 d. sprendimo *res judicata* galią, tai lėmė neteisėtos nutarties dalies dėl priešiškinio pareikštų reikalavimų tenkinimo priėmimą.
  - 16.3. Atsakovės priešiškinio pareikštų reikalavimų pagrindą sudarė aplinkybė, kad ieškovė yra neatsiskačiusi su atsakove pagal Rangos sutarties priedo Nr. 1 2 punktą, kuriuo buvo patikslintas Rangos sutarties 4 punktas. Minėto priedo 2 punkte buvo nustatyta, kad ieškovė sutinka apmokėti 1/2 dalį sumos, kurią atsakovė sumokėjo už technikos nuomą (be kuro), trasos nužymėjimą, geodezinę nuotrauką, kryptinį gręžimą ir apgyvendinimo paslaugas. Šiaulių apylinkės teismo 2020 m. rugpjūčio 14 d. sprendimu, priimtu civilinėje byloje [Nr. e2-427-1079/2020](#), Rangos sutarties priedas Nr. 1 buvo pripažintas negaliojančiu kaip tariamasis sandoris. Šiaulių apygardos teismas 2021 m. sausio 20 d. nutartimi, priimta civilinėje byloje [Nr. e2A-24-267/2021](#), Šiaulių apylinkės teismo 2020 m. rugpjūčio 14 d. sprendimą paliko nepakeistą. Kadangi tarp nagrinėjamos bylos ir civilinės bylos dėl Rangos sutarties priedo Nr. 1 pripažinimo negaliojančiu egzistuoja prejudicinis ryšys, apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai neatsižvelgė į minėto priedo negaliojimą, sprenddamas, ar pirmosios instancijos teismas pagrįstai tenkino priešiškinio reikalavimus, nors prieš tai 2020 m. balandžio 1 d. nutartimi pats buvo sustabdęs bylos nagrinėjimą, iki įsiteisės galutinis procesinis sprendimas civilinėje byloje [Nr. e2-427-1079/2020](#), konstatuodamas prejudicinio ryšio buvimą.
  - 16.4. Apeliacinės instancijos teismas, pasisakydamas dėl galimybės dokumentiniame procese pareikšti priešiškinį ir nurodydamas, kad įstatymų leidėjas neįtvirtino tokio draudimo, pažeidė [CPK](#) 430 straipsnio teisės normas. Įstatymų leidėjui įteisinus supaprastintą civilinį procesą ir išskyrus jį į atskirą [CPK XXII skyrių](#), teismas negali šio proceso ribų keisti ar išplėsti remdamasis principu „kas nedraudžiama – tas leidžiama“. [CPK 430 straipsnio](#) 6 dalyje nustatyta, jog galutinio sprendimo byla išnagrinėjęs teismas gali: 1) preliminarų sprendimą palikti nepakeistą; 2) preliminarų sprendimą panaikinti ir *ieškinį atimesti*; 3) preliminarų sprendimą pakeisti. Dokumentiniame procese negalėjo būti visiškai patenkinti abiejų šalių priešingi reikalavimai, nes toks prieštaravimas iš esmės naikina galimybę bylą nagrinėti supaprastinto proceso tvarka.
  - 16.5. Apeliacinės instancijos teismo išvada, kad dokumentinis procesas skirstomas į du etapus – iki preliminarų sprendimo priėmimo, o tuo atveju, jei atsakovas pareiškia prieštaravimus, procesas automatiškai perauga į ginčo teiseną, prieštarauja [CPK 428 straipsnio](#) 7 dalyje įtvirtintam reglamentavimui. Įstatymų leidėjas įtvirtino vienintelę perėjimo iš dokumentinio proceso į ginčo teiseną galimybę, t. y. jei ieškinyje pagal pateiktus įrodymus negali būti visiškai patenkintas. Teismo sprendimas dėl perėjimo į ginčo teiseną turėtų būti įformintas nutartimi. Kadangi nagrinėjamo atveju buvo pagrindas visiškai patenkinti ieškinio reikalavimus, nebuvo perėjimo į ginčo teiseną galimybės.
  - 16.6. Ne tik Rangos sutarties priedas Nr. 1, bet ir Rangos sutarties 4 punktas neatitinka geros moralės, sąžiningumo ir teisėtumo principų, todėl taip pat laikytinas tariamuoju sandoriu. Rangos sutarties 4 punktas, įtvirtinantis medžiagų ir tam tikrų paslaugų, būtinų rangos darbams atlikti, kompensavimo užsakovui pareigą, minusuojant tas išlaidas iš rangos darbų apmokėjimo sumos (59 961,85 Eur) (ta pati pareiga kaip ir ta, kuri nurodyta Rangos sutarties priede Nr. 1, tačiau skiriasi apimtis), taip pat laikytinas tariamuoju sandoriu. Tokį Rangos sutarties 4 punkto nuostatos vertinimą lemia tai, kad pagal tokią sutarties sąlygą atsakovė įgytų teisę gauti savo išlaidų kompensavimą iš ieškovės, nors tas išlaidas jai jau buvo apmokėjusi AB „ESO“ pagal laimėto konkurso sąlygas.

- 16.7. Apeliacinės instancijos teismas netinkamai įvertino tarp ginčo šalių susiklosčiusius sutartinius santykius, netinkamai nustatė jų prievolių turinį, todėl neteisingai taikė ir aiškino materialiosios teisės normas (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – [CK](#)) 1.2, 1.5 straipsniai, 6.193 straipsnio 2 dalis). Tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismai privalėjo *ex officio* (pagal pareigas) Rangos sutarties 4 punkto sąlygą vertinti sąžiningumo aspektu. Vykdamą profesinę, ūkinę ar komercinę veiklą, keliami didesni atidumo, rūpestingumo reikalavimai ([CK 1.5 straipsnis](#), 6.38 straipsnio 2 dalis). Atsakovė, samdydama rangovą tam tikriems darbams atlikti, aiškiai suprato, kad 4 punkto sąlyga rangovui yra visiškai ekonomiškai nenaudinga, todėl nesažininga ir neatitinka geros moralės. Priešingai, teismas, kitoje byloje sprendamas Rangos sutarties priedo Nr. 1 pripažinimo negaliojančiu klausimą, tinkamai įvertino tarp ginčo šalių susiklosčiusius teisinius santykius, tinkamai nustatė sutarties šalių prievolių turinį ir ginčijamo priedo sąlygas pripažino ekonomiškai nuostolingomis ir visiškai nenaudingomis ieškovei.
- 16.8. Nors ieškovė apeliaciniame skunde nurodė, kad pirmosios instancijos teismas netinkamai įvertino šalių veiksmus, ir prašė tinkamai nustatyti tarp šalių susiklosčiusių teisinių santykių esmę, apeliacinės instancijos teismas apsirbojo tik įvertinimu, ar ginčo šalių sudaryta sutartis gali būti kvalifikuojama kaip paslaugų sutartis. Kadangi teisinių santykių vertinimas turėjo būti atliktas platesniu mastu, taikant sutarčių aiškinimo taisykles ir kuo tiksliau išsiaiškinant šalių valią, tai lėmė neteisėto ir nepagrįsto procesinio sprendimo apeliacinės instancijos teisme priėmimą. Taip pat ir pirmosios instancijos teismas, priėmęs priešieškinį, kuriuo pareikštas reikalavimas buvo grindžiamas ieškovei aiškiai ekonomiškai nenaudinga sąlyga, turėjo pareigą išanalizuoti šios sąlygos atsiradimo aplinkybes bei šalių elgesio motyvus. Apeliacinės instancijos teismas negalėjo nematyti ieškovės pastangų ginti savo teisėtus interesus, ginčijant Rangos sutarties priedą.
17. Atsakovė atsiliepimu į kasacinį skundą prašo skundą atmesti. Atsiliepime nurodomi šie argumentai:
- 17.1. Kasacinio skundo argumentai nepatvirtina, kad abiejų instancijų teismai netinkamai taikė ir pažeidė proceso ir materialiosios teisės normas, nukrypo nuo kasacinio teismo praktikos.
- 17.2. Ginčo šalys kaip lygiavertės partnerės dalyvavo AB „ESO“ konkurse ir gavo užsakymą. Rangos sutarties ir Rangos sutarties priedo Nr. 1 tekstus parengė ieškovė. Užsakymą vykdė abi ginčo šalys. Šalys buvo susitarusios dalytis pelną, bet kad atsakovei tektų 7 proc. daugiau už darbų organizavimą. Užsakymas buvo vykdomas ne tik iš gauto kredito, bet ir atsakovės lėšų. Todėl ginčo šalių sudaryta Rangos sutartimi šalys susitarė, kad iš sutartos sumos bus minusuojamos atsakovės išlaidos. Atsakovei buvo suteiktas 150 000 Eur banko kreditas, iš jo panaudota 146 772,17 Eur suma. Už kreditą atsakovė iš savo lėšų mokėjo administravimo mokestį, palūkanas, turėjo gauti UAB „Invega“ garantiją ir už ją sumokėti ir kt. Kai konkursinio užsakymo vykdymo pabaigoje tapo aišku, kad šalys negaus tiek pelno, kiek buvo planuota, atsakovė neapmokėjo ieškovės sąskaitų 6487,95 Eur suma, o atsakovė pasiūlyko sau išlaidas, kurios turėjo būti minusuotos iš ieškovei mokėtinų sumų. Tačiau, ieškovei pareiškus ieškinį, atsakovė kreipėsi į teismą su priešieškiniu dėl skolos priteisimo.
- 17.3. Jei atsakovė priešieškinį būtų reikšusi ne Rangos sutarties priedo Nr. 1 pagrindu, o remdamasi Rangos sutarties 4 punktu, kurį pakeitė Rangos sutarties priedas, atsakovė būtų turėjusi teisę iš ieškovės atliktų darbų išminusuoti ne 1/2 dalį, bet visas ieškovės patirtas išlaidas. Nagrinėjamu atveju susiklostė situacija, kad teismas kitoje civilinėje byloje patenkino ieškovės pareikštą reikalavimą pripažinti negaliojančiu Rangos sutarties priedą Nr. 1, kuris finansiškai buvo naudingesnis ieškovei nei Rangos sutarties 4 punktas. Teismai nė vienoje byloje netyrė visų faktų, kiek išlaidų iš viso turėjo atsakovė, vykdydama savo įsipareigojimus AB „ESO“, koks buvo ieškovės, o koks – atsakovės uždėtis.
- 17.4. Šiaulių apygardos teismas 2021 m. sausio 20 d. nutartimi, priimta civilinėje byloje [Nr. e2A-24-267/2021](#), pažeidė [CPK 320 straipsnio](#) nuostatas, nes išėjo už apeliacinio skundo ribų, nutarties motyvuojamojoje dalyje pasisakydamas, kad Rangos sutartyje ir jo priede Nr. 1 nustatyta ieškovės pareiga dengti visas arba pusę atsakovės išlaidų tik patvirtina, jog ši sąlyga yra esmingai nesažininga, nes atsakovės sąnaudas dengia ne tik užsakovė AB „ESO“, bet ir subrangovės. Tam, kad būtų galima daryti tokią išvadą, turėjo būti ištirtos visos aplinkybės, susijusios AB „ESO“ užsakymo vykdymu, tikroji ginčo šalių valia dėl išlaidų padengimo ir jos vykdymas. Pavyzdžiui, iš 2018 m. balandžio 30 d. darbų atlikimo akto ir ieškovės išrašytos PVM sąskaitos faktūros matyti, kad ieškovė atėmė visas išlaidas, kurias patyrė atsakovė ir apmokėjo kredito lėšomis, o kreditą vėliau padengė lėšomis, gautomis iš AB „ESO“ už rangos darbų atlikimą. Taigi nagrinėjamu atveju nebuvo susiklosčiusi situacija, kad atsakovės sąnaudos būtų padengtos ir užsakovės AB „ESO“, ir ieškovės. Byloje nebuvo tirta, kiek iš viso išlaidų turėjo atsakovė, vykdydama AB „ESO“ konkursinį užsakymą, ar užteko AB „ESO“ gauto apmokėjimo visoms išlaidoms padengti, kiek iš šio užsakymo uždėjo ar patyrė nuostolių ieškovė, o kiek – atsakovė.

Teisėjų kolegija

konstatuoja:

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Dėl atsakovės teisės pareikšti priešieškinį dokumentiniame procese

18. Ieškovė kasaciniame skunde nesutinka su apeliacinės instancijos teismo išvada, jog įstatymų leidėjas neįtvirtino draudimo dokumentiniame procese pareikšti priešieškinį, ir mano, kad teismas taip pažeidė CPK 430 straipsnio teisės normas. Ieškovės manymu, teismas negali [CPK XXII](#) skyriuje įtvirtintų supaprastinto proceso normų išplėsti remdamasis principu „kas nedraudžiama – tas leidžiama“, nes [CPK 430 straipsnio](#) 6 dalis įtvirtina konkrečius tris galimus galutinio sprendimo variantus. Todėl apeliacinės instancijos teismo išvada, kad dokumentinis procesas skirstomas į du etapus – iki preliminarų sprendimo priėmimo, o tuo atveju, jei atsakovas pareiškia prieštaravimus, procesas automatiškai perauga į ginčo teiseną, prieštarauja [CPK 428 straipsnio](#) 7 dalyje įtvirtintam reglamentavimui. Įstatymų leidėjas įtvirtino vienintelę perėjimo iš dokumentinio proceso į ginčo teiseną galimybę, t. y. jei ieškinys pagal pateiktus įrodymus negali būti visiškai patenkintas.
19. Teisėjų kolegija šiuos kasacinio skundo argumentus pripažįsta teisiskai nepagrįstais dėl toliau nurodomų argumentų.
20. Dokumentinis procesas reglamentuojamas [CPK XXII](#) skyriaus normomis. Šis ginčo teisenos institutas, atsižvelgiant į jo teisinio reguliavimo ypatumus, leidžia supaprastinti ir greičiau išnagrinėti civilinę bylą, jeigu tarp šalių nėra ginčo dėl faktinių aplinkybių ir dėl teisės. Dokumentinis procesas vyksta pagal bendrąsias ginčo teisenos taisykles, išskyrus [CPK XXII](#) skyriuje nustatytas išimtis ([CPK 427 straipsnio](#) 1 dalis).
21. Dokumentinio proceso instituto privalumas ir esmė yra tai, jog [CPK 424 straipsnio](#) 1 dalyje nurodyti ginčai, jeigu jie pagrindžiami pakankamai leistiniais rašytiniais įrodymais, išnagrinėjami rašytinio proceso tvarka, teismui priimant preliminarų sprendimą per 14 dienų nuo ieškinio priėmimo dienos, kuris įsiteisėja po 20 dienų nuo jo įteikimo dienos atsakovui, jeigu atsakovas per šį terminą nepateikia motyvuotų prieštaravimų ([CPK 427 straipsnio](#) 3, 8 dalys, 430 straipsnio 1 dalis). Be to, įsiteisėjęs preliminarus sprendimas nėra skundžiamas apeliacine ir kasacine tvarka. Taigi, dokumentinio proceso metu civilinė byla išnagrinėjama supaprastintai, žymiai greičiau ir operatyviau, netaikant pasirengimo bylai stadijos.

22. Tačiau jeigu ieškinys nėra pagrindžiamas pakankamais įrodymais, jis negali būti nagrinėjamas dokumentinio proceso tvarka ([CPK 424 straipsnio](#) 2 dalis, 428 straipsnio 7 dalis), bet, primokėjus trūkstamą žyminio mokesčio dalį, ieškinys nagrinėjamas pagal bendrąsias ginčo teisenos taisykles.
23. Kai atsakovas pateikia motyvuotus ir pagrįstus [CPK](#) 177 straipsnyje nurodytomis įrodinėjimo priemonėmis prieštaravimus dėl pareikšto ieškino ([CPK 430 straipsnio](#) 1 dalis), ieškoviui suteikiama teisė pateikti atsiliepimą į atsakovo prieštaravimus, įskaitant papildomų motyvų nurodymą ir naujų įrodymų pateikimą, tačiau byla nagrinėjama toliau pagal bendrąsias ginčo teisenos taisykles nuo nagrinėjimo iš esmės stadijos, išskyrus [CPK](#) XXII skyriuje įtvirtintus ypatumus, pvz., netaikant pasirengimo stadijos ([CPK 430 straipsnio](#) 2 dalis), draudžiama pakeisti ieškino pagrindą ir dalyką, padidinti ieškino reikalavimus, o tam tikrais atvejais ir priimti sprendimą už akių ([CPK 430 straipsnio](#) 4 dalis).
24. Kasacinio teismo praktikoje yra išaiškinta, kad preliminarus sprendimo priėmimas, nagrinėjant bylą dokumentinio proceso tvarka, reiškia, jog yra priimtas sąlyginis sprendimas tik pagal ieškovo pateiktus rašytinius įrodymus, t. y. sprendimas atskleidžia tik vienos šalies poziciją. Preliminarus sprendimo priėmimas iš esmės reiškia tik dokumentinio proceso pradžią, atsakovo nuomonė dėl pareikšto ieškino ir priimto preliminarus sprendimo dar tik bus išdėstyta prieštaravimuose ([CPK 424, 425 straipsniai](#)) ir taip yra užtikrinama jo teisė būti išklausytam. Atsakoviui pareiškus prieštaravimus, prasideda antrasis dokumentinio proceso etapas, kuriame procesas vyksta pagal bendrąsias ginčo teisenos taisykles (išskyrus tai, kad sutrumpintas pasirengimas teisminiam nagrinėjimui) ir baigiamas galutinio sprendimo priėmimu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-240/2011](#); 2018 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-226-248/2018](#), 80 punktas). Įrodinėjimo priemonės ribojamos tik pirmajame dokumentinio proceso etape, kai pareiškiamas dokumentinio proceso tvarka galimas nagrinėti ieškinys ir priimamas preliminarus sprendimas ([CPK 424, 425 straipsniai](#)). Antrajame dokumentinio proceso etape, kai atsakovas, gavęs preliminarus sprendimo nuorašą, pareiškia prieštaravimus, įrodinėjimo priemonės neribojamos ([CPK 430 straipsnis](#)). Šiame etape tiek ieškovas, tiek atsakovas gali teikti visas [CPK 177 straipsnio](#) leidžiamas įrodinėjimo priemones (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-196/2009](#); 2014 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-419/2014](#)).
25. Priešieškinis savo esme yra atsakovo pareiškiamas ieškinys (reikalavimas) ieškoviui pastarojo pradėtoje civilinėje byloje, siekiant atsakoviui apsiginti nuo pirminio ieškino reikalavimo. Priešieškinis turi būti tiesiogiai ar netiesiogiai susijęs su ieškovo pareikštu reikalavimu, kurio tenkinimas gali lemti, jog bus visiškai ar iš dalies nebegalima patenkinti pradinio ieškino, atsiras galimybė įskaityti pradinio ieškino reikalavimą, arba jeigu kartu nagrinėti ieškinį ir priešieškinį dėl jų tarpusavio ryšio bus galima greičiau ir teisingai išnagrinėti ginčus ([CPK 143 straipsnis](#)). Paprastai priešieškinis nagrinėjant bylą ginčo teisenos tvarka gali būti pareiškiamas iki teismo nutarties skirti bylą nagrinėti teisme priėmimo, vėlesnis jo priėmimas galimas esant įstatyme nustatytoms sąlygoms ([CPK 143 straipsnio](#) 1 dalis). Atsakovo teisė pareikšti priešieškinį yra civilinio proceso koncentracijos ir ekonomiškumo principų, įtvirtintų [CPK](#) 7 straipsnyje, išraiška, užtikrinanti galimybę greičiau ir teisingai išnagrinėti bylą.
26. Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į priešieškino esmę ir į tai, kad dokumentinis procesas vyksta pagal bendrąsias ginčo teisenos taisykles su tam tikromis išimtimis, kurios nurodytos [CPK](#) XXII skyriuje pripažįsta, kad atsakovo teisė dokumentiniame procese pareikšti priešieškinį ieškoviui po motyvuotų prieštaravimų dėl ieškino pareikšimo arba kartu su jais, jei šie prieštaravimai yra priimami, neprieštarauja dokumentinio proceso esmei, be to, atitinka bendruosius civilinio proceso teisės principus.
27. Tokį atsakovo teisės pareikšti priešieškinį dokumentiniame procese aiškinimą pagrindžia ir tai, kad nuo 2011 m. spalio 1 d. galiojančios redakcijos [CPK 430 straipsnio](#) 4 dalies normoje tiesiogiai nebėra įtvirtinto draudimo atsakoviui pareikšti priešieškinį dokumentiniame procese, nors toks draudimas buvo įtvirtintas iki 2011 m. spalio 1 d. galiojusios redakcijos [CPK 430 straipsnio](#) 4 dalyje. Vadinas, įstatymų leidėjas 2011 m. birželio 21 d. įstatymu Nr. XI-1480 tiesiogiai panaikino draudimą pareikšti priešieškinį dokumentiniame procese. Pažymėtina ir tai, kad [CPK 430 straipsnio](#) 4 dalyje įtvirtinti ribojimai dokumentiniame procese negali būti aiškinami plačiai, kaip apimantys ir tokius dokumentinio proceso esmei neprieštaraujančius ribojimus, kurie nėra tiesiogiai įtvirtinti šioje normoje.

Dėl kitoje civilinėje byloje įsiteisėjusio teismo procesinio sprendimo privalomumo ir res judicata galios

28. Kasaciniame skunde teigiama, kad skundžiama apeliacinės instancijos teismo nutartis prieštarauja 2021 m. sausio 20 d. įsiteisėjusiam Šiaulių apylinkės teismo 2020 m. rugpjūčio 14 d. sprendimui, priimtam civilinėje byloje Nr. e2-427-1079/2020, kuriuo Rangos sutarties priedas Nr. 1 buvo pripažintas negaliojančiu kaip tariamasis sandoris ([CK 1.86 straipsnio](#) 1 dalis). Taigi kasaciniame skunde nurodyti proceso teisės normų pažeidimai grindžiami tuo aspektu, kad civilinę bylą pagal atsakovės priešieškinį dėl skolos priteisimo iš ieškovės pagal ginčo šalių sudarytą sandorį išnagrinėjęs apeliacinės instancijos teismas neatsižvelgė į įsiteisėjusio teismo sprendimo, kuriuo tas sandoris pripažintas negaliojančiu, privalomumą ir *res judicata* galią.
29. Kasacinio teismo jurisprudencijoje išaiškinta, kad įsiteisėjusiam teismo sprendimui būdingos trys esminės savybės: 1) teismo sprendimo privalomumas; 2) *res judicata* (išsprestos bylos, galutinio teismo sprendimo) galia; 3) teismo sprendimo preiudicinė galia (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 18 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-140-469/2019 17 punktą; 2020 m. vasario 6 d. nutarties civilinėje byloje [Nr. e3K-3-10-1075/2020](#) 40 punktą).
30. [CPK](#) 18 straipsnyje įtvirtintas vienas bendrųjų civilinio proceso principų – įsiteisėjusio teismo sprendimo privalomumo principas: įsiteisėjęs teismo sprendimas yra privalomas valstybės ar savivaldybių institucijoms, tarnautojams ar pareigūnams, fiziniams bei juridiniams asmenims ir turi būti vykdomas visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje. Įsiteisėjęs teismo sprendimas įgyja *res judicata* galią. Tai reiškia, jog šalių ginčas yra galutinai išspręstas, o teismo sprendimas šalims turi įstatymo galią.
31. *Res judicata* principo taikymo efektas pasireiškia dviem aspektais: negatyviuoju ir pozityviuoju. Negatyvusis *res judicata* principo efektas pasireiškia tuo, kad bylos šalys negali pakartotinai pareikšti tapataus ieškino (lot. *non bis in idem*) ([CPK 279 straipsnio](#) 4 dalis), o pozityvusis *res judicata* principo efektas – tuo, kad teismo sprendimas gali būti naudojamas kaip reikalavimo ar atsikirtimo pagrindas kitoje civilinėje byloje, t. y. teismo sprendimas įgyja preiudicinę galią, ir juo nustatyti faktai negali būti bylos šalių ginčijami ar iš naujo įrodinėjami kitose bylose ([CPK 182 straipsnio](#) 2 punktas) (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 18 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-140-469/2019 17 punktą; 2020 m. vasario 6 d. nutarties civilinėje byloje [Nr. e3K-3-10-1075/2020](#) 40 punktą).
32. Nagrinėjamoje byloje atsakovė priešieškiniu pareiškė reikalavimą ieškovei dėl skolos priteisimo, šio reikalavimo pagrindu nurodydama Rangos sutarties priedo Nr. 1 2 punkte įtvirtintą nuostatą, kuria remiantis ieškovė sutiko apmokėti atsakovei 1/2 dalį sumos, sumokėtos atsakovės už technikos nuomą (be kuro), trasos nužymėjimą, geodezinę nuotrauką, kryptinį grežimą, apgyvendinimo paslaugas bei banko palūkanas ir 7 proc. sumos už darbų organizavimą. Rangos sutarties priedu Nr. 1 šalys buvo susitarusios dėl Rangos sutarties II dalies 4 punkto nuostatu, apibrėžiančių sutarties kainą, pakeitimo. Ieškovė, įrodinėdama, kad sandoris, iš kurio atsakovė kildina savo reikalavimo teisę, yra vdingas (sudarvintas tik dėl akių, neketinant sukurti teisiniu pasekmių), jį ginčijo pareiškėdama savarankišką ieškinį kitoje civilinėje byloje dėl Rangos sutarties priedo Nr. 1 pripažinimo negaliojančiu [CK 1.86 straipsnio](#) 1 dalyje įtvirtintu teisiniu pagrindu. Šiomis savo teisėmis ieškovė naudojosi sąžiningai, operatyviai, laikydamasi kooperavimosi (bendradarbiavimo) principo ([CPK 8 straipsnis](#)), ir pasiekė, kad sandoris būtų pripažintas negaliojančiu anksčiau už ginčo dėl prievolės pagal ginčo sandorį išsprendimą.
33. Iš bylos medžiagos matyti, kad Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2021 m. balandžio 1 d. nutartimi sustabdė civilinės bylos pagal ginčo šalių ieškiniu ir priešieškiniu pareikštus priešpriešinius reikalavimus dėl skolos priteisimo nagrinėjimą, iki įsiteisėjusio galutinio procesinio sprendimo Šiaulių apylinkės teisme nagrinėjamoje civilinėje byloje Nr. e2-427-1079/2020, kurioje ginčijamas Rangos

- sutarties priedo Nr. 1 galiojimas, nustačiusi, kad tarp šių civilinių bylų egzistuoja prejudicinis ryšys. 2021 m. sausio 20 d. įsiteisėjęs Šiaulių apylinkės teismo 2020 m. rugpjūčio 14 d. sprendimui, priimtam civilinėje byloje [Nr. e2-427-1079/2020](#), kuriuo Rangos sutarties priedas Nr. 1 buvo pripažintas negaliojančiu [CK 1.86 straipsnio](#) 1 dalyje įtvirtintu teisiniu pagrindu, Šiaulių apygardos teismas tą pačią dieną priimta nutartimi atnaujino sustabdytą civilinę bylą [Nr. 2A-1-569/2021](#) ir, išnagrinėjęs civilinę bylą apeliacine tvarka, 2021 m. kovo 17 d. nutartimi Šiaulių apylinkės teismo 2019 m. lapkričio 18 d. galutinį sprendimą paliko nepakeistą. Iš skundžiamos Šiaulių apygardos teismo 2021 m. kovo 17 d. nutarties 23 punkte išdėstytų motyvų matyti, kad apeliacinės instancijos teismas pripažino ieškovės pareigą pagal Rangos sutarties priedo Nr. 1 2 punktą apmokėti atsakovei 1/2 dalį sumos, kurią atsakovė sumokėjo už technikos nuomą (be kuro), trasos nužymėjimą, geodezinę nuotrauką, kryptinį gręžinį ir apgyvendinimo paslaugas, banko palūkanas ir 7 proc. sumos už darbų organizavimą.
34. Vadovaujantis [CK 1.86 straipsnio](#) 1 dalimi, tik dėl akių (neketinant sukurti teisinių pasekmių) sudarytas sandoris negalioja. To paties straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad tokiems sandoriams taikomos [CK 1.80 straipsnio](#) 2 dalyje įtvirtintos sandorio negaliojimo pasekmės dėl restitucijos taikymo. Toks tariamojo sandorio teisinių pasekmių reglamentavimas suponuoją šiuo teisiniu pagrindu pripažinto negaliojančio sandorio niekinį pobūdį.
35. Sutarčių teisėje niekinis sutarties pobūdis reiškia jos absoliutų negaliojimą ir sukelia įstatyme nustatytas niekinio sandorio pasekmes ([CK 6.225 straipsnio](#) 1, 2 dalys, 6.227 straipsnio 2 dalis). Absoliutaus sutarties negaliojimo konstatavimas, kaip ir bendrai niekinio sandorio atveju, turi retroaktyvų efektą – paneigiamos teisinės pasekmės, kurių šalys siekė sudaromos sutarti. Kasacinio teismo praktikoje konstatuota, kad sandorio pripažinimas niekiniu iš esmės reiškia konstatavimą, kad jis *de jure* (teisiškai) neegzistuoja ([CK 1.78 straipsnio](#) 1 dalis). Tai, kad sandoris negalioja *ab initio* (nuo jo sudarymo momento), reiškia, kad jis sandorio šalims nesukuria teisinių padarinių, išskyrus tuos, kurie susiję su jo negaliojimu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-392/2006](#); 2016 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-331-686/2016](#), 16 punktas; 2018 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje [e3K-3-356-695/2018](#), 38 punktas).
36. Teisėjų kolegija pripažįsta pagrįstais ieškovės kasaciniame skunde nurodytus argumentus, kad įsiteisėjęs teismo sprendimas, kuriuo Rangos sutarties priedas Nr. 1 pripažintas negaliojančiu, sudarė pagrindą jai nagrinėjamoje byloje atsikertant į atsakovės priešiškinį remsis Rangos sutarties priedo Nr. 1 negaliojimo faktui, o teismas, sprenddamas dėl atsakovės teisės pagal Rangos sutarties priedą Nr. 1 reikalauti joje nurodytų išlaidų dalies padengimo, privalėjo atsižvelgti į tai, jog, įsiteisėjęs teismo sprendimui, kuriuo Rangos sutarties priedas Nr. 1 buvo pripažintas negaliojančiu *ab initio*, jame įtvirtintas tariamas šalių susitarimas negalėjo sukelti ginčo šalims jokių teisinių pasekmių, kadangi niekinio sandorio pagrindu tarp ginčo šalių negalėjo atsirasti jokių prievolių, išskyrus tas, kurios susijusios su sandorio negaliojimu. Apeliacinės instancijos teismui neatsižvelgus į įsiteisėjusio teismo sprendimo, kuriuo sandoris pripažintas negaliojančiu, privalomumą ir jo *res judicata* galią, susidarė situacija, kad tuo pačiu metu galioja ir yra įsiteisėję du vienas kitam prieštaraujantys teismų sprendimai – teismo sprendimas, kuriuo ginčo šalių sudarytas Rangos sutarties priedas Nr. 1 pripažintas negaliojančiu *ab initio* (Šiaulių apylinkės teismo 2020 m. rugpjūčio 14 d. sprendimas civilinėje byloje [Nr. e2-427-1079/2020](#)), ir teismo sprendimas, kuriuo niekinio ir negaliojančio sandorio pagrindu pripažinta atsakovės reikalavimo teisė ir iš ieškovės priteistas šios reikalavimo teisės pagrindu atsiradęs įsiskolinimas (Šiaulių apylinkės teismo 2019 m. lapkričio 18 d. galutinis sprendimas civilinėje byloje [Nr. 2-4574-874/2019](#)).
37. Atsižvelgdama į tai, kas išdėstyta, teisėjų kolegija konstatuoja, kad civilinę bylą apeliacine tvarka išnagrinėjęs apeliacinės instancijos teismas pažeidė teismo sprendimo privalomumo principą, jo *res judicata* galią ir įrodinėjamą reglamentuojančias proceso teisės normas, dėl to buvo neteisingai nustatytos ginčiui išspręsti aktualios faktinės aplinkybės, sprendžiant dėl ieškovės pareigos atlyginti atsakovei 1/2 dalį išlaidų (už technikos nuomą (be kuro), trasos nužymėjimą, geodezinę nuotrauką, kryptinį gręžimą, apgyvendinimo paslaugas, banko palūkanas ir 7 proc. sumos už darbų organizavimą), ir tai galėjo lemti, kad nagrinėjamoje byloje buvo priimtas neteisingas sprendimas dėl ginčo esmės. Tai sudaro pagrindą panaikinti Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2021 m. kovo 17 d. nutartį ir civilinę bylą perduoti apeliacinės instancijos teismui nagrinėti iš naujo ([CPK](#) 359 straipsnio 1 dalies 5 punktas). Nagrinėdamas bylą iš naujo, apeliacinės instancijos teismas turėtų nustatyti, ar, pripažinus negaliojančiu Rangos sutarties priedą Nr. 1, kuriuo įtvirtintas Rangos sutarties 4 punkto pakeitimas, atsakovė turi teisę, remdamasi pripažintomis Rangos sutarties nuostatomis, reikalauti iš ieškovės savo turėtų išlaidų, kuriomis grindžiamas priešiškinio reikalavimas, atlyginimo.
- Dėl teismo teisės (pareigos) ex officio vertinti sandorio teisėtumą*
38. Ieškovė kasaciniame skunde nurodo, jog ne tik Rangos sutarties priedas Nr. 1, bet ir Rangos sutarties 4 punktas neatitinka geros moralės, sąžiningumo ir teisėtumo principų, todėl taip pat laikytinas tariamuoju sandoriu. Tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismai, anot ieškovės, privalėjo *ex officio* Rangos sutarties 4 punkto sąlygą vertinti sąžiningumo aspektu.
39. Civilinės teisės doktrinoje ir [CK](#) išskiriami niekiniai ir nugėžijami sandoriai ([CK 1.78 straipsnio](#) 1 dalis). Sandoris yra niekinis, jeigu jis, vadovaujantis įstatymais, negalioja, nepaisant to, yra ar ne teismo sprendimas pripažinti jį negaliojančiu, be to, šalys negali niekinio sandorio patvirtinti ([CK 1.78 straipsnio](#) 1 dalis). Niekinio sandoris gali būti laikomas tik tada, kai yra įstatymų nustatyti pagrindai. Niekinė sutartis arba absoliučiai negaliojanti sutartis yra tuomet, jeigu ją sudarant buvo pažeisti pagrindiniai sutarčių teisės principai ir dėl to pažeisti ne tik sutarties šalies, bet ir viešieji interesai ([CK 6.225 straipsnio](#) 1 dalis).
40. Pagal [CK 1.78 straipsnio](#) 5 dalį reikalavimą dėl niekinio sandorio teisinių pasekmių taikymo gali pareikšti bet kuris suinteresuotas asmuo. Niekinio sandorio teisinės pasekmės ir niekinio sandorio faktą teismas konstatuoja *ex officio*.
41. Tuo tarpu nugėžijamo sandorio atveju tam, kad sandoris būtų pripažintas negaliojančiu, būtinas teismo sprendimas ([CK 1.78 straipsnio](#) 2 dalis). Nugėžijama sutartis (santykiškai negaliojanti sutartis) yra tuomet, jeigu ją sudarant viena šalis veikė sąžiningai ir pripažinti sutartį negaliojančia būtina tik dėl to, kad būtų apginti sąžiningos šalies privatūs interesai ([CK 6.225 straipsnio](#) 3 dalis).
42. Kasacinio teismo praktikoje konstatuota, kad *ex officio*, nesant ginčo šalies reikalavimo, teismas pripažįsta sandorį niekiniu ir taiko niekinio sandorio pasekmes tik tuomet, kai nagrinėjant bylą pagrindas pripažinti sandorį ar akta niekiniu tampa akivaizdus. Tam, kad pagrindas pripažinti sandorį niekiniu būtų akivaizdus (ir kad jį teismas galėtų konstatuoti procesiniame sprendime), būtina, kad tokiu pagrindu patvirtinančios aplinkybės būtų nustatytos (iširtos, išnagrinėtos ir įvertintos) laikantis [CPK](#) įtvirtintu reikalavimu arba kad išvada dėl tokio pagrindo egzistavimo patvirtintu kitos byloje nustatytos (t. v. [CPK](#) nustatyta tvarka iširtos, išnagrinėtos ir įvertintos) aplinkybės ([CPK](#) 263 straipsnis, 270 straipsnio 4 dalies 1, 2 punktai) (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 16 d. nutartį civilinėje byloje [Nr. 3K-7-301-706/2015](#) ir joje nurodyta kasacinio teismo praktika). Kai sandoris ar aktas nėra akivaizdžiai niekinis, teismas imtis nagrinėti ir spręsti proceso šalių ginčą dėl aplinkybių, suponuojančių kokio nors sandorio ar akto negaliojimą, bei tirti su tuo susijusius įrodymus gali tik esant šalies reikalavimui pripažinti toki sandorį ar akta negaliojančiu, pareikštam ieškinio ar priešiškinio forma (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-409/2012](#); 2015 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-51-428/2015](#); 2017 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-48-248/2017](#), 37 punktas; 2019 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-400-916/2019](#), 35 punktas).
43. [CPK](#) 265 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad teismas turi priimti sprendimą dėl visų ieškovo, atsakovo ir trečiojo asmens pareikštų reikalavimų, išskyrus atvejus, kai priimamas dalinis sprendimas. Sprendime neleidžiama peržengti byloje pareikštų reikalavimų, išskyrus [CPK](#) nustatytus atvejus. [CPK](#) įtvirtinti rungimosi, dispozityvumo ir šalių lygiateisiškumo principai ([CPK](#) 12, 13, 17 straipsniai) nustato, kad kiekvienas proceso

dalyvis teismo turi būti traktuojamas vienodai ir kiekviena šalis privalo įrodyti tas aplinkybes, kuriomis remiasi kaip savo reikalavimų ar atskirtimų pagrindu, be to, šalys pačios sprendžia, kokius reikalavimus reikšti ar nereikšti byloje.

44. Dėl pirmiau nurodytų motyvų darytina išvada, kad teismas, nenustatęs sandorio niekinio pobūdžio, neturi teisės *ex officio*, nesant ginčo šalies pareikšto reikalavimo, vertinti ginčo šalių sudarytų nuginčijamų sandorių teisėtumą, jų atitikties šalių valiai ar bendriesiems teisingumo, protingumo ar sąžiningumo principams. To teismui neleidžia ir ginčo šalių nustatytos bylos nagrinėjimo ribos, kurių teismas neturi teisės peržengti, jeigu nenustatomi įstatyme įtvirtinti pagrindai peržengti ginčo ribas.
45. Atsižvelgdama į tai, teisėjų kolegija daro išvadą, kad ieškovės kasaciniame skunde nurodomas argumentas, jog šalių sudarytos Rangos sutarties 4 punktas yra nesąžininga sąlyga ieškovės atžvilgiu, nesudaro pagrindo konstatuoti esant viešąjį interesą ir pagrindą peržengti bylos nagrinėjimo ribas bei teismui *ex officio* vertinti šios sutarties sąlygos teisėtumą, nesant ieškovės reikalavimo pripažinti šią sutarties sąlygą negaliojančia. Todėl ieškovės kasacinio skundo argumentas, jog byla nagrinėję teismai turėjo *ex officio* vertinti šalių sudarytos Rangos sutarties 4 punkto sąlygą sąžiningumo aspektu, yra teisiskai nepagrįstas, todėl atmetamas.
46. Kiti kasacinio skundo argumentai laikytini teisiskai nereikšmingais, todėl teisėjų kolegija dėl jų nepasisako.

Dėl bylinėjimosi išlaidų

47. Kasaciniam teismui nusprendus bylą perduoti apeliacinės instancijos teismui nagrinėti iš naujo ([CPK 359 straipsnio](#) 1 dalies 5 punktas), šalių bylinėjimosi išlaidų atlyginimo klausimas paliktinas spręsti apeliacinės instancijos teismui kartu su kitų bylinėjimosi išlaidų paskirstymu ([CPK](#) 93, 96 straipsniai).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 359 straipsnio 1 dalies 5 punktu, 362 straipsnio 1 dalimi,

n u t a r i a :

Panaikinti Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2021 m. kovo 17 d. nutartį ir civilinę bylą perduoti apeliacinės instancijos teismui nagrinėti iš naujo.

Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

Teisėjai

Artūras Driukas

Andžej Maciejewski

Sigita Rudėnaitė